

DLA doktori értekezés tézisei

Szűcs Péter

KITERJESZTETT JÁTÉKTECHNIKÁK A
MAGYAR SZÓLÓKLARINÉT
REPERTOÁRBAN

Interpretáció és Notáció

Témavezető: Horváth Balázs

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem 28-as számú
művészet- és művelődéstörténeti tudományok besorolású
doktori iskola

Budapest

2022

I. A kutatás előzményei

A kiterjesztett játéktechnikák, azaz a hangszerek megszólaltatásának nem szokványos módszerei és új hangzási területek felkutatása több évtizede áthatják a klarinét nemzetközi irodalmát. Szerzőnként eltérő módon és különböző mértékben a magyar zeneszerzést is érintő tendenciákról van szó. Előzetes kutatásaimra alapozva arra a következtetésre jutottam, hogy a dolgozatom tárgykörébe tartozó technikák "vegytisztá" állapotban és a hangszer sajátosságait leginkább kihasználva, a szólókompozíciókban jelennek meg, ezért döntöttem úgy, hogy hangszerem hangzáslehetőségeinek vizsgálatát és azok alkalmazását a magyar zeneszerzők szólóklarinétra írt művein keresztül vizsgálom és szemléltetem.

Másik fontos előzményként tekintek a közel két évtizedes előadói tevékenységre, melynek során számos alkalommal dolgoztam együtt és kísérleteztem zeneszerzőkkel, akár mint társszerző és szemtanúja lehettem egy-egy darab megszületésének. A komponálási folyamat során zeneszerzői és előadói szemszögből is a

legtöbb kiterjesztett játéktechnika használatában fontos kiindulási pontot jelentettek számunkra az alábbi források:

- Rehfeldt Phillip: *New Directions for Clarinet*. Berkeley: Scarecrow Press, 2003.
- Bok, Henri; Wendel, Eugen: *Nouvelles techniques de la clarinette basse*, Párizs: Editions Salabert, 1989.
- Sparnaay, Harry: *The Bass Clarinet: A Personal History*. Barcelona: Periferia Sheet Music, 2011.
- Heather Roche klarinétművész honlapja: <https://heatherroche.net/>
- Gregory Oakes klarinétművész honlapja: <https://www.gregoryoakes.com/multiphonics/index.php>

Azonkívül, hogy az imént említett könyvek és weboldalak számomra is kijelölték a kutatásom irányait, hiányosnak mondhatók, hiszen sem akusztikai sem pedig módszertani szempontból nem tartalmaznak kellő mennyiségű információt és számtalan tisztázatlan kérdést hagynak maguk után, így tapasztalataim szerint gyakran tévutakra viszik mind a szerzőket mind pedig az előadókat egy-egy effektus használatával kapcsolatban.

Ezek a tények további ösztönzést jelentettek számomra egy olyan összefoglaló munka elkészítéséhez, amely e dinamikusan fejlődő tudományterület legfrissebb kutatásaira támaszkodva naprakész információkat tartalmaz a kiterjesztett klarinét-technikákkal kapcsolatban, vizsgálva azok történelmi hátterét, akusztikai tulajdonságait és módszertani megvalósításaikat is.

II. Források

A témámhoz szorosan kapcsolódó, magyar nyelven elérhető szakirodalom gyakorlatilag nem létezik. Az, hogy magyar nyelvű forrásokat is felhasználtam dolgozatom multidiszciplináris jellegéből fakad. Ezen források közül kiemelném a szintén több tudományterületet érintő Ittész Gergely: *Flautológia. Új- és korszerű fuvolamódszertan* című könyvét. Hamar nyilvánvalóvá vált számomra, hogy a kutatási területem szempontjából létezik néhány megkerülhetetlen szakirodalmi forrás. Ide sorolható például Bruno Bartolozzi: *New Sounds for woodwind*, című kézikönyve, amely az ilyen irányú kutatások

alapkövének is tekinthető, és a már emlegetett és több kiadást is megélt Phillip Rehfeldt: *New Directions for Clarinet*.

Nem ért meglepetésként, hogy a disszertációmban felsorakoztatott hangszeres technikák kutatásában az amerikai fúvós művészek, legtöbb esetben egyetemek doktorjelölt hallgatói mutatják a legnagyobb aktivitást. Ezért másodlagos forrásként több alkalommal DMA illetve PhD disszertációkat és a közel ötven éve, negyedévente megjelenő, *The Clarinet* című folyóirat cikkeit is felhasználtam.

Természetesen elsődleges forrást jelentettek a szólókompozíciók kottái is. Nem könnyű feladat egy folyamatosan bővülő repertoárt vizsgálni, óhatatlanul is kikerülhetnek az ember látóköréből bizonyos kompozíciók. Fontos kiindulási pontot jelentett számomra a Budapest Music Center adatbázisa és Klenyán Csaba klarinétművész kottatára, akinek több tucat művet dedikáltak az utóbbi huszonöt évben hazánk zeneszerzői. A kutatást nehezítette, hogy a legtöbb darab kiadatlanul, kizárólag személyes kapcsolatok révén vált elérhetővé. Több ízben személyesen fordultam a tárgyalt művek

szerzőihez, akiktől minden esetben értékes információkat és felvilágosítást kaptam.

III. Módszer

Disszertációm felépítése a korábban már említett szakirodalmi források által kijelölt utat és szerkesztési elvet követi. A két fő rész alfejezeteiben haladunk az egyszólamú, hangmagasságot és hangszínt módosító hangkeltési módok felől, a komplex akusztikai tulajdonságokkal rendelkező és több gyakorlást igénylő többszólamú technikák felé.

Számos, az utóbbi 10-15 évben született disszertáció átolvasása bátorítottak abban az elképzelésben, hogy a tárgyalt technikákat az interpretáció szemszögéből is megvizsgáljam és gyakorlati tapasztalataimat és szubjektív érzeteimet is megosszam az olvasóval. Mindezt tettem úgy, hogy néhány fejezet esetén a témában megjelent jelentősebb angol nyelvű források párhuzamba állítását, esetenként ütköztetését is elvégeztem és a notációs jelek használatára is kitértem.

Fontos kérdés volt számomra, hogy milyen eredettel és más hangszereket is érintő zenetörténeti múlttal rendelkeznek bizonyos játékmódok. Ezért dolgozatom nem csupán a klarinéttal összefüggésben tartalmaz információkat, ezzel túlmutatva egy hagyományos klarinétos szakirodalmi forráson. Munkám középpontjában a hangszertechnikai kérdések mellett maguknak a zeneműveknek a vizsgálata áll. Azonban egy általános, a darabok teljes zenei szövetére kiterjedő elemző munka helyett, néhány ütemes szakaszokat kiragadva, fókuszáltam az éppen aktuális fejezetben bemutatott játéktechnikára.

IV. Eredmények

Doktori értekezésemben a magyar zeneszerzők szólóklarinétra írt repertoárjának, illetve a hangszerem hangzáslehetőségeinek a repertoáron keresztüli vizsgálatával nem volt célom megítélni a magyar zeneszerzés elmúlt hatvan évét, de bízom benne, hogy a lelkes olvasó és az e téma iránt érdeklődő olyan kérdésekre is választ találhat benne, miszerint: Mennyire tekintetek

úgy a klarinétra (és basszusklarinétra), mint szólóhangszerre hazánk zeneszerzői? Mit jelentenek és milyen szerepkörökben találhatjuk a tárgyalt effektusokat a műveikben? Létezik-e ezzel kapcsolatosan egységes irányzat és mennyire jellemző a kísérletezési hajlam? Hogyan bővülnek és egészülnek ki különböző jelentéstartalmakkal egyes, a klarinétirodalomban régóta használatban lévő játéktechnikák (pl: vibrato, glissando)?

Disszertációm feladatának tekintette valamennyi klarinétra írt szólókompozíció listázását is. A 146 összegyűjtött darabot táblázatba foglalva és az általam vizsgált játéktechnikák szerint csoportosítva, függelékként mellékeltem a dolgozathoz, hasznos forrásmunkát biztosítva ezzel a későbbi kutatások számára.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

Zenei tevékenységem egy jelentős hányadával eddig is a magyar 20. századi és kortárs zene ügyét támogattam. Több mint tíz éve vagyok tagja az UMZE

Kamaraegyüttesnek és olyan előadókat tömörítő szellemi csoportosulásoknak, melyeken keresztül első kézből, belülről érzékelem és tapasztalom a magyar kortárs zene változását. Számos alkalommal fellépek olyan hangversenyeken, ahol az írásomban is idézett szólókompozíciók kerülnek műsorra. A kiterjesztett játéktechnikák kutatása során elért ismeretgyarapodás pedig interpretációs készségeim fejlődésére is hatással van, amit természetesen nem csak magyar művek előadása kapcsán érzek. A teljesség igénye nélkül álljon itt néhány múltbéli és jövőbéli koncert munkám dokumentálása céljából:

- 2018. május 28. **Szűcs Péter basszusklarinet estje** (FUGA-Budapesti Építészeti Központ)
- 2018. június 30. **Kurtág e a sua Circunstancia**, Terras Sem Sombra fesztivál, (Santiago do Cacém, Portugália) (Bella Máté: Inszomnia)
- 2019. január 2. **Eötvös 75** – Eötvös Péter születésnap koncertje (BMC-Koncertterem)

- 2019. október 13. **Cafe Budapest – A klarinét arcai** (BMC-Koncertterem) (Bella Máté, Horváth Balázs és Gryllus Samu művei)
- 2020. március 12. **Swing it** (Theater am lend, Graz, Ausztria) Koncert a Schallfeld Ensemble-vel
- 2022. május 14. **Horváth Balázs szerzői estje** hangszeres és vokális darabjaiból (BMC-Könyvtár) (Horváth Balázs: Élet)
- 2023. február 5. **Átlátszó Hang Újzenei Fesztivál – Autour de nous** Koncert az UMZE Kamaraegyüttessel (BMC-Koncertterem) (David Hudry: Transmission)
- 2023. április 21. **Ligeti in Good Company** (Reaktor Bécs, Ausztria) Koncert a MIKAMO-Közép Európai Kamarazenekarral

A felsorolt koncertek mellett a téma kutatásában megszerzett tapasztalataimat az egyetemi oktatásban is nap mint nap kamatoztatom.